

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.2>**Костюкевич О. К.,**

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID: 0009-0000-1685-4578

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз правової діяльності як динамічного соціокультурного явища, що функціонує на стику філософії, юриспруденції та соціальних наук. Дослідження актуалізує проблему постійної трансформації правової діяльності під впливом сучасних глобальних викликів, зокрема цифровізації, кіберзагроз, міграційних криз та змін у суспільній свідомості. Автор обґрунтовує необхідність переосмислення традиційних підходів до розуміння правової діяльності через призму її методологічних, онтологічних та аксіологічних засад.

Особлива увага приділяється аналізу діяльності як філософської категорії, що пройшла еволюцію від класичних метафізичних уявлень до сучасних інтерпретацій як відкритої, динамічної системи. У правовому вимірі ця категорія розглядається через три взаємопов'язані аспекти: правотворчість (нормотворчі процеси), правореалізацію (механізми застосування норм) та правозастосування (судову та адміністративну практику). Доводиться, що кожен з цих аспектів має власну онтологічну специфіку, але підпорядкований загальним закономірностям правової діяльності.

Методологічний блок дослідження включає критичний аналіз традиційних (формально-юридичний, історико-правовий) та інноваційних (соціологічний, когнітивний) підходів до вивчення правової діяльності. Автор пропонує інтегративну модель методології, що поєднує філософсько-правову рефлексію з емпіричними соціальними дослідженнями. Підкреслюється роль міждисциплінарності у сучасних правових дослідженнях, зокрема використання досягнень когнітивних наук, штучного інтелекту та соціальної психології.

Важливий розділ присвячено світоглядним детермінантам правової діяльності. Доводиться, що ціннісні орієнтири суб'єктів права (законодавців, суддів, правозастосовників) є ключовим фактором формування правових норм та їх реалізації. На прикладах ліберального, комунітарного та постмодерністського дискурсів показано, як світоглядні парадигми впливають на праворозуміння та правозастосування.

Стаття містить цікаву позицію щодо перспектив розвитку правової діяльності в умовах цифрової трансформації. Особливо цінним є аналіз новітніх викликів, таких як автоматизація правозастосування, кіберзлочинність, проблеми регулювання штучного інтелекту. У висновках обґрунтовується необхідність розробки нової методології дослідження правової діяльності, яка б враховувала динамічний характер сучасних соціальних процесів.

Ключові слова: *правова діяльність, методологія, світогляд, онтологія права, правотворення, правореалізація.*

Kostiukevych O. K. Methodological and world-optical principles of legal activity in modern society

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of legal activity as a dynamic socio-cultural phenomenon operating at the intersection of philosophy, jurisprudence and social sciences. The study highlights the problem of constant transformation of legal activity under the influence of modern global challenges, in particular, digitalization, cyber threats, migration crises and changes in public consciousness. The author substantiates the need to rethink traditional approaches to understanding legal activity through the prism of its methodological, ontological and axiological foundations.

Particular attention is paid to the analysis of activity as a philosophical category which has evolved from classical metaphysical concepts to modern interpretations as an open, dynamic system. In the legal dimension, this category is considered through three interrelated aspects: lawmaking (rule-making processes), law implementation (mechanisms for applying rules) and law enforcement (judicial and administrative practice). It is proved that each of these aspects has its own ontological specificity, but is subject to the general laws of legal activity.

The methodological block of the study includes a critical analysis of traditional (formal legal, historical and legal) and innovative (sociological, cognitive) approaches to the study of legal activity.

The author proposes an integrative model of methodology that combines philosophical and legal reflection with empirical social research. The author emphasizes the role of interdisciplinarity in modern legal research, in particular, the use of achievements of cognitive sciences, artificial intelligence and social psychology.

An important section is devoted to the ideological determinants of legal activity. The author argues that the value orientations of legal actors (legislators, judges, and law enforcement officers) are a key factor in the formation of legal norms and their implementation. The author uses the examples of liberal, communitarian and postmodern discourses to show how worldview paradigms influence law understanding and law application.

The article contains an original position on the prospects for the development of legal activity in the context of digital transformation. The analysis of the latest challenges, such as automation of law enforcement, cybercrime, and the problems of regulating artificial intelligence, is particularly valuable. The article concludes by substantiating the need to develop a new methodology for researching legal activity which would take into account the dynamic nature of modern social processes.

Key words: *legal activity, methodology, worldview, ontology of law, lawmaking, law enforcement.*

Вступ. Правова діяльність є одним із базових механізмів організації суспільного життя, оскільки саме через неї держава забезпечує формування, інтерпретацію, систематизацію та реалізацію права [9, с. 20]. Вона є фундаментом правопорядку та передумовою стабільного розвитку суспільства. Правова діяльність охоплює широкий спектр явищ – від нормотворення до правозастосування – і є тим середовищем, у якому право набуває реального змісту та стає інструментом регулювання соціальних відносин.

Однак у сучасному світі відбуваються процеси, що суттєво змінюють природу права та механізми його функціонування. Глобалізація розмиває державні кордони у сфері правового регулювання, створює наднаціональні правові системи, трансформує традиційні уявлення про суверенітет і юрисдикцію. Цифровізація спричиняє появу нових об'єктів правового регулювання: цифрової ідентичності, віртуальних активів, алгоритмічних рішень, штучного інтелекту. Паралельно відбувається зміна соціальних норм та етичних уявлень, що формує нові очікування суспільства щодо ролі держави та права [2, с. 210–235]. У таких умовах інститути, методи та форми правової діяльності потребують критичного переосмислення.

Окремий пласт актуальності становить трансформація суб'єктності у праві. Сьогодні учасниками правової взаємодії стають не лише традиційні соціальні актори – людина, держава, організації, – але й цифрові агенти, автоматизовані системи, платформи, які здатні моделювати або навіть частково здій-

снювати правозастосовні функції. Це ставить під сумнів сталий підхід до правової діяльності як до статичної взаємодії між фіксованими суб'єктами. Водночас ускладнення соціальної структури призводить до зміни мотивів, ціннісних орієнтацій і світоглядних установок учасників правової діяльності, що впливає на процеси правотворчості, інтерпретації норм і прийняття рішень.

Важливим компонентом актуальності є й те, що філософське та методологічне осмислення діяльності зазнало значних змін. Якщо класичні філософські школи визначали діяльність як незмінний і універсальний атрибут людського буття [1], то сучасні концепції підкреслюють її динамічність, процесуальність, контекстуальність та залежність від середовища [3, с. 31–64]. Людська діяльність, зокрема правова, дедалі частіше розуміється як система взаємопов'язаних практик, що залежать від комунікації, соціальних структур, технологічних засобів та плінних культурних норм.

У правовій площині це означає, що правова діяльність не може розглядатися як застигла або однозначно визначена категорія. Її природи, функції та інструменти змінюються залежно від соціального контексту, політичної системи, рівня технологічного розвитку та правової культури суспільства. Більше того, зміст правової діяльності дедалі частіше формується в умовах правового плюралізму, коли поряд із державним правом діють міжнародні стандарти, корпоративні регуляції, професійні кодекси, алгоритмічні процедури та неформальні соціальні практики.

Важливим аспектом сучасного етапу є переосмислення методології правової діяльності. Методи аналізу права, що були ефективними у традиційній правовій системі, виявляються недостатніми в умовах цифрових трансформацій і глобальних викликів. Сьогодні дослідження правової діяльності потребує міждисциплінарних підходів, поєднання формально-юридичного, філософсько-правового, соціологічного, антропологічного, комунікативного та когнітивного аналізу [5, с. 120–145; 3, с. 31–64].

Таким чином, актуальність дослідження правової діяльності зумовлена сукупністю чинників: трансформацією правового середовища, появою нових суб'єктів і форм правової взаємодії, зміною світоглядних і ціннісних орієнтацій учасників правових процесів, а також необхідністю оновлення методологічних підходів до аналізу правових явищ. Усе це потребує комплексного розгляду правової діяльності як феномену, що не лише відображає сучасні тенденції розвитку суспільства, але й сам стає інструментом його трансформації.

У цьому контексті дослідження, спрямоване на аналіз правової діяльності через призму методології та світоглядних засад, є вкрай актуальним, оскільки дозволяє виявити її онтологічні характеристики, внутрішню структуру та динаміку розвитку в умовах сучасних глобальних змін.

Метою статті є аналіз правової діяльності через призму методології та світоглядних засад, а також виявлення її онтологічних характеристик у сучасному суспільстві. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: дослідити діяльність як філософську та соціальну категорію [1, с. 145–170], проаналізувати методологічні підходи до вивчення правової діяльності, визначити роль світогляду суб'єктів права у правотворенні та правореалізації, оцінити вплив сучасних соціальних трансформацій на еволюцію правової діяльності [8, с. 148–180].

Виклад основного матеріалу. Діяльність є фундаментальною складовою людського буття, однак її зміст і форма не залишаються сталими, а змінюються відповідно до суспільних умов, наукових уявлень та культурно-істо-

ричних чинників. У класичній філософії діяльність трактувалася як стабільний атрибут соціалізованого індивіда, що проявляється через усвідомлену, цілеспрямовану і вольову активність [1]. Водночас сучасна філософська антропологія та соціологія діяльності наголошують на її динамічності, процесуальності та багаторівневості, вказуючи, що діяльність не лише відображає об'єктивні умови, але й формує їх, будучи інструментом постійного соціального конструювання реальності [2, с. 210–235; 3, с. 31–64].

У правовому контексті діяльність набуває особливої специфіки, оскільки право одночасно є і результатом людської діяльності, і її регулятором.

Правова діяльність проявляється через такі ключові форми, як:

- правотворчість, що охоплює нормотворчі процеси, процедури формування ідеї та тексту норми, її концептуальне та змістовне обґрунтування [5, с. 120–145];
- правореалізація, яка включає практики застосування норм права уповноваженими суб'єктами та їх імплементацію у поведінці членів суспільства [6, с. 200–230];
- правозастосування, що охоплює судову, адміністративну та іншу правозастосовну практику, яка, по суті, є творчим процесом інтерпретації та конкретизації норм.

Кожна з цих форм виступає не ізольованим явищем, а елементом єдиної системи правової діяльності.

Методологія є ключовим інструментом пізнання правових явищ.

У дослідженні правової діяльності застосовуються:

- формально-юридичний метод, що дозволяє встановити структуру норми, її логічні зв'язки та місце в системі права [2, с. 30];
- філософсько-правовий підхід, що забезпечує аксіологічний, онтологічний та телеологічний аналіз змісту правової діяльності [5, с. 120–145];
- соціологічні методи, які дають змогу виявити вплив соціальних процесів на трансформацію правових інститутів і форм діяльності [3, с. 31–64].

Важливо, що методологія не є статичною. Вона трансформується разом із суспільством,

що зумовлює зміну підходів до розуміння ролі суб'єкта, його волі, цінностей, когнітивних установок, а також способів інтерпретації права [2, с. 210].

Сучасний дискурс методології характеризується міждисциплінарністю, яка дозволяє поєднувати правовий аналіз з інструментами когнітивних наук, соціальної антропології, психології прийняття рішень, комунікативної філософії та теорії аргументації.

Присутність права в суспільстві, державному управлінні, житті людини та інституційних процесах здійснюється через діяльність [6, с. 200]. Це аксіома, однак уявлення про діяльність, її структуру, ціннісні й онтологічні основи зазнають змін разом із розвитком світоглядних та наукових уявлень [1, с. 145].

Навіть якщо трактувати діяльність як атрибутивне явище людського буття, її конкретна форма не може бути незмінною. Діяльність – це завжди взаємодія суб'єкта з середовищем, а середовище ХХІ століття характеризується безпрецедентною динамікою, високою складністю, гетерогенністю та інформаційною насиченістю.

У цьому контексті постає питання: чи має правова діяльність константні властивості, чи її природа змінюється разом із соціальними трансформаціями?

З одного боку, правова діяльність базується на універсальних категоріях: воля, ціль, норма, відповідальність, інтерес, можливість і необхідність. З іншого боку, зміна технологій, комунікаційних моделей, типів соціальності та форм ідентичності спричиняє появу нових способів:

- створення норм (наприклад, алгоритмічна нормотворчість),
- реалізації права (електронні адміністративні послуги),
- правозастосування (використання штучного інтелекту у судовій практиці).

Усвідомлення діяльності як структурно-цільового утворення стало можливим лише після формування теорії пізнання, що дозволила описати її внутрішню логіку, мотивацію та цільову детермінацію [3, с. 31–64]. Відтак діяльність не зводиться до сукупності дій – вона включає:

- внутрішній план ідеальних моделей,
- систему цінностей,
- структуру мотивів,
- когнітивні стратегії суб'єкта.

У правовій діяльності це проявляється особливо виразно: законодавець, суддя, правозастосовник, науковець здійснюють діяльність, що завжди має когнітивний, оцінний і цільовий вимір.

Методологію можна визначити як «вчення про метод», що описує способи організації цілеспрямованої діяльності [2, с. 223]. Вона охоплює комплекс інструментів пізнання, розкриття і пояснення правових явищ, а також системи правил, що визначають порядок дій суб'єкта.

Філософське розуміння методології дозволяє побачити її межі: методологія не лише визначає структуру діяльності, але й сама залежить від рівня розвитку культури, науки, інституцій та світоглядних орієнтирів суб'єктів [5, с. 129].

Методологія і діяльність нерозривні: метод забезпечує можливість досягнення результату, а діяльність є способом реалізації методу [6, с. 200].

У вивченні правової діяльності світогляд суб'єкта відіграє вирішальну роль. Світогляд – це сукупність поглядів, оцінок та уявлень людини про світ, своє місце в ньому, норми поведінки та принципи взаємодії [4, с. 46].

Він є умовою, що задає ціннісні орієнтири діяльності, незалежно від того, усвідомлює це суб'єкт чи ні. У правовій сфері світогляд визначає:

- вибір цінностей, покладених в основу законопроекту;
- стиль судового мислення;
- інтерпретацію правових норм;
- етичні стандарти діяльності;
- моделі оцінки соціальних наслідків правового рішення.

Правотворення та правореалізація ніколи не є нейтральними щодо світогляду. Ліберальна, консервативна, комунітарна, технократична або постмодерністська модель світогляду приводить до різних результатів правової діяльності.

Це означає, що правова діяльність детермінована не лише нормами, але й глибин-

ними ідеями, переконаннями, цінностями суб'єктів, що її здійснюють.

Висновки. Правова діяльність постає як складне, багаторівневе та динамічне явище, яке не може бути зведене лише до механічного виконання юридичних процедур. Її природа обумовлюється широким спектром соціальних, політичних, культурних і технологічних чинників, що постійно змінюються. Тому правова діяльність еволюціонує разом із суспільством, відображаючи його структуру, цінності, світоглядні орієнтири та рівень розвитку правової культури.

Проведений аналіз засвідчив, що правова діяльність не є константною категорією, а має процесуальний, відкритий та адаптивний характер. Навіть її базові онтологічні параметри – суб'єктність, цілеспрямованість, нормативність, ціннісність – можуть проявлятися по-різному залежно від історичного етапу, домінуючих ідей, типу праворозуміння, а також рівня соціальної взаємодії. Ця змінність не заперечує універсальних властивостей діяльності як філософської категорії, але вказує на необхідність урахування соціокультурного контексту під час оцінки та дослідження правових процесів.

Методологічний аналіз показав, що ефективне дослідження правової діяльності неможливе в межах одного підходу. Юридична наука потребує поєднання формально-юридичних методів з філософсько-правовими, аксіологічними, соціологічними, антропологічними та міждисциплінарними підходами. Лише така інтегрована методологія дозволяє збагнути не тільки зовнішню, нормативну структуру правової діяльності, а й її внутрішню – ціннісну, ментальну та світоглядну – складову. Сучасна методологія правових досліджень має бути динамічною, чутливою до змін у суспільстві й відповідати новим викликам, пов'язаним із глобалізацією, цифровізацією, зміною моделей комунікації та соціальної поведінки.

Особливе значення в структурі правової діяльності належить світогляду її суб'єктів. Світогляд визначає не лише теоретичні орієнтири та способи правового мислення, але й впливає на практичні рішення: формування законодавчих актів, інтерпретацію норм, здійснення правосуддя, характер адміністративних процедур. Правова діяльність ніколи не є ідеологічно чи ціннісно нейтральною. Вона завжди детермінована системою поглядів, переконань та уявлень тих, хто створює і застосовує право. Усвідомлення цього чинника дозволяє пояснити різноманіття правових систем, законодавчих моделей та підходів до правозастосування у різних країнах і в різні історичні періоди.

Важливо також відзначити, що суб'єкт правової діяльності не існує у вакуумі. Він є відкритою системою, включеною в численні соціальні зв'язки. Кожен акт правової діяльності, навіть індивідуальний за формою, має колективну значущість і соціальну спрямованість. Це підтверджує необхідність розуміння правової діяльності як комунікативного, соціально орієнтованого процесу.

У майбутньому особливої уваги потребує дослідження впливу цифровізації, штучного інтелекту, алгоритмізації прийняття рішень, глобальних мережевих комунікацій і транснаціональних процесів на структуру, методи, цінності та результати правової діяльності. Ці фактори вже сьогодні змінюють механізми правотворення, моделі правореалізації та характер взаємодії суб'єктів права. Глобалізація, у свою чергу, формує нові типи правових зв'язків, гібридні форми правових систем та нові виклики для методології правознавства.

Отже, правова діяльність є динамічним, багатовимірним та ціннісно насиченим явищем, що потребує всебічного, міждисциплінарного осмислення. Її дослідження повинно враховувати не лише традиційні інструменти юридичної науки, але й філософські, соціологічні й культурологічні підходи, які дозволяють зрозуміти глибинні механізми трансформації правової реальності. Лише за таких умов можливо сформувати адекватну наукову картину природи правової діяльності у сучасному, швидкозмінному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу / пер. з нім. К.: Основи, 2002. 500 с.
2. Хайдеггер М. Буття і час / пер. з нім. Львів: Літопис, 2013. 480 с.
3. Бурдье П. Практичний розум: про теорію дії / пер. з фр. К.: Вид-во КПІ, 2015. 288 с.
4. Бержель Ж.-Л. Загальна теорія права / пер. з фр. К.: Юрінком Інтер, 2006. 576 с.
5. Кельзен Г. Чиста теорія права / пер. з нім. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 352 с.
6. Рабінович П. М. Філософія права: проблеми теорії та практики. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 420 с.
7. Поппер К. Логіка наукового дослідження / пер. з англ. К.: Наукова думка, 2004. 380 с.
8. Хабермас Ю. Моральна свідомість і комунікативна дія / пер. з нім. К.: Дух і літера, 2018. 400 с.
9. Фуко М. Воля до знання / пер. з фр. К.: Ніка-Центр, 2016. 240 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025